

Csíksszentmihályi Róbert: Mínd elnegyünk – 2009.
bronz

Csíksszentmihályi Róbert és Kovalovszky Dániel kiállítása a szentendrei Ferenczy Múzeumban

1975-ben épp az Új Írás munkatársa voltam, amikor Csíksszentmihályi Róbert szobraival díszítettük a folyóiratot. Juhász Ferenc költői szövege, benne – sok áttétellel – a kozmoszt is magáévá tevő erdőjáró, dinamikus pályát jövendölt. Amelyet a szentendrei szobrászművész be is futott. Ösztönzőként még igencsak hathatott rá – ha az állat-ember szobrokra tekintünk, megbizonyosodhatunk a poétai lelkület rokonságáról – a vagabund költő, Kormos István népi szürrealizmusba megmerült kedélyvilága. Ugyanis az idő tájt ő vezette be az alkotó Petőfi Irodalmi Múzeumban megrendezett tárlatát.

Az erdőt-mezőt járó „vadember”, a fák és a horhosok szerelmese, az állatok barátja, a zöld susogó csendjével

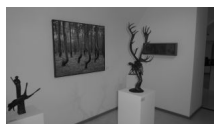
magát teleivó vándor a költők közelébe kerülven lassan nyitogatni kezdte szellemi szárnyait. Tudatosodott benne az, ami addig is – mert ösztönös plasztikai tehetségről van szó – megvolt, hiszen az anyagformáló lendület, lásd a korai szarvasokat, jóval túllépett a hagyományos formán. Akarva-akaratlan mítoszi közelítést sejtetett, vagy legalábbis azt sugallta, hogy az ábrázolás folytán az anyagban lévő erő jócskán megnő, ha vésőnk a palástformálás cikcakkjai mellett láttatni engedi a bensőben szunnyadó – minthogy zseniális a szobor, többször robbanó – tartalmakat is.

Csíkszentmihályi szinte öntudatlanul lépte át ezt az álomhatárt. Még nem volt szó bibliai szimbólumokról, a bestiáriumban szereplő állat-emberek bölcsességéről, de már észlelni lehetett, hogy figuráinak költői aurája van. Hallatlan szeretetvággy, ember- és családközpontúság, és az izmokat megfeszítő véghetlen küzdés a két végpont. Közte pedig az egész világ. A társadalmi ilyen-olyan rezgésekkel átítatott organikus lét teljessége.

Az erdő – bevallottan világmodell – számára mindig nyitott volt. S ez az ars poeticának sem utolsó bölcselem akkor sem változott meg, amikor a megfaragandó kő és a fa helyébe – az 1969-es mészki Szarvas és a fél évszázad után (1967–2017) befejezett fa Nemzedékek (Ember és

gyereke) egyként csodálatos – a viaszveszejtéses bronz lépett.

A plasztikai kiteljesedés zálogaként? Úgy is, de legfőképpen az anyagban lévő lehetőségeket kihasználva lett az életmű koronája. Szó se róla, a kő véglegesen nem lett sutba dobva – lásd a többalakos, élettel teli Kőbárka (2015) világvéghangulatban szexuális játékokat űző párjait –, ám az utóbbi évtizedek anyagválasztásában a bronz vitte a prímet. Már a régebbi kisméretű plakettekben is – cizellált formavilág, mítoszi szimbólumrendszer – ott volt az erő. A dinamika hullámzása.

Az égisz növényeket átszelő, illetve a földet megremegtető suhanó szarvasok (Erdő – 1977; Ritmus – 1970), a fák rácsrendszerében és gótikus boltozatában megdidergő ember egyedülléte és páros magánya (Kerek erdő – 1965, ólom; Dante – 1975), a sivatagi lét homokjában is élő, amulettként világló, búcsúzó állatfigurák büszkesége (Találkozás; Az utolsó szarvas – mindkettő 1970)

mind-mind olyan jelképerejű momentum, amelyben múlt és jelen, ember és világ, természet és modernizált társadalom megannyi összeütközése tükröződik.

Hogy Csíkszentmihályi a legkiválóbb éremművészeink egyike, ha nem a legjobb, azt több minden mellett az itt is látható Futás-sorozat (1982) különböző mozgásfázisoknak nekifeszülő férfi- és nőaktjai fényesen bizonyítják. Többek közt azért is, mert plasztikai kiválóságuk mellett jellemtanulmánynak is kiválóak (Futás! V. – Arctalanul; Futás! VI. – Kétségbeesve; Futás! IX. – Üvöltve stb.)

Könnyen azt gondolhatnánk, hogy a tárlat címéből ítélve elsősorban a „vadember” jön elő, az erdőjáró kemény, a természet könyörtelenségével is mindenkor szembenéző, fegyelmezett tartása, csendbe pólyált, vadakat csodáló érzelme, indulata. Csakhogy a szentendrei művész az erdő suhogó fáit, a bozótok rettenetét, az állatok üvöltését és az égzengés fülrepestő zaját poétikai erővel átformálta. Líra és dráma lakozik bensőjében, s minthogy nem hiányzik – sosem is hiányzott – az önkifejezői bátorság, mítoszi erővel a dantei erdőt (és poklot) a mai létezés arzenáljába ültette. Imát mond, plasztikai imát a kiszolgáltatottakért (Fölény; Viszony – mindkettő 2012), elsiratja a golyó és a harci üzekedés által kiszzenvedetteket (Áldozat – 2007; Oltár – 1986), a kultúra egyik bölcsőjét, Rómát a piedesztálra

helyezi (Romulus – 1995), együtt érez a hajszás életben szinte magukra maradt kítaszítottakkal (Ködös reggel – 1994). Megejtő állatfiguráiban, jóllehet a groteszk sem hiányzik (Erdőjáró; Vándor – mindkettő 1998), mindig ott a humánus azon szelete, amely véd- és dacszövetséget ápol a kítaszítottakkal. Jóllehet eme állapotuk – szabad út, szabad járás, gondtalan élet az erdőben, a vadonban – a szabadság egyfajta szimbóluma is, ám sorsuk veszélyekkel teli, védtelen.

Gyönyörű az 1968-as Csodaszarvas (körtefa, faágak) és a 2008-as Vadházasság (bronz) figuráinak és agancsainak „összhangzattana”, mint ahogyan a Fohász (2001) imádkozó voltában, a Trófea (2014) pedig a szépség mint lenyűgöző, szinte elviselhetetlenül nehéz teher szimbólumaként megejtő. (Térdben megroggyant emberalak tartja a nála jóval nagyobb, aganccsal ékesített gímfejet.)

Az erdőből kilépve, de a mítoszból nem teljesen, különböző pózokban egymagukban álló, „fányi” alakokat látunk. A Pár (1985) szerelemföltő alázatot, az Anya (1981) a szülésre készülődés izgalmát, gyönyörűségét, a Kötés (1992) az egymásba vetett bizodalmat, és az Alkony (1991) a búcsúpillanatra való készülődés megrettent áhítatát jelképezi. A palástok alsó részének érlelő dinamikája a

göcsörtös fa, megint csak „erdő-jelkép”, megtartó varázsára utal, ugyanakkor a Kötésen a repedés mint szerkezeti elem húzódik végig.

A páros alakoknak – korábban írtam volt, hogy jobbra bibliai kötődésük letagadhatatlan – ugyancsak megvan a szépséges rejtélye. Ilyen a statikailag is frappáns, az égből szállongó angyal csodája (Sugallat – 2001), a groteszkségében is megejtő Séta (2002) ember és állat együvé tartozása. Nem beszélve a már említett, életműikonnak is nevezhető Nemzedékek és a régebbi Anya gyermekkel (1969) szeretetvonzalmáról.

Mint ahogyan a múlt év végi Párbeszéd Háza-tárlatán fókuszba került a három impozáns, több alakos szoborcsoport (Mind elmegyünk – 2009, bronz; Kőbárka – mészki; Sablonok – 2011), mindhárom a szentendrei tárlatnak is különleges ékessége. Nehéz légzésű filozofikus sugallatuk, talán az ironikus Kőbárka virgonc világon kívüliségét leszámítva, letagadhatatlan.

Ha erdő, akkor fák tömkelege, lélegző tisztások, zöldek regimentje, fényben úszkáló fűtenger. Kovalovszky Dániel fotóművész természetképei, az erdő színpoétikáját

hangsúlyozva, kitűnő hangulatot adnak. Avval is, hogy líraiságuknál fogva, jóllehet táj és szobor összecsengése letagadhatatlan, kontrasztot képeznek a szobrok inkább drámainak mondható világával. A fotós hazai (Rákoshegy, Soroksár, Pilis, Felsőpetend, Balatonkeresztúr) és lengyelországi tájakat is bejárva – innen származik az egyik legkülönösebb költői képe, a 2012-es Görbe fenyők – hihetetlen színpompát tett a falakra. Az Árnyas (2012), az Őszi nyíres (2011), a Rozsdás erdő (2012) és a Zöld bozótok (2012) – de talán az összes „fénykép-festmény” idesorolható – olyan kép, amelyben az organikus létszeretet dominál.

A rendezés elsőrangú. A kitűnően szerkesztett katalógus – az érzékeny bevezető tanulmányt a kurátor, Kopin Katalin írta – csak hozzásegít a szobrászi életmű befogadásához.

Szakolczay Lajos